

*Pregledni članak/**Review paper*

Prihvaćeno: 4. lipnja 2018.

Nataša Vlah

Učiteljski fakultet u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Rijeka

Katarina Križić

OŠ Profesor Blaž Mađer, Novigrad Podravski

VIĐENJE TRENERA O UČINKOVITOSTI CAPOEIRE TE MOGUĆNOSTI RAZVOJA NJENE IZVEDBE KOD DJECE U HRVATSKOJ

Sažetak: Cilj rada je kroz izjave trenera capoeire dobiti uvid u njihovu perspektivu o tome kako djeca i mladi prihvaćaju capoeiru, kakav učinak ima na razvoj djece i mladih te koje preporuke imaju za pristup budućem radu. Provedeno je kvalitativno istraživanje intervjuiranjem devet trenera u Hrvatskoj, a dobiveni podaci obrađeni su tematskom analizom podataka. Rezultati istraživanja pokazali su da djeca i mladi generalno dobro prihvaćaju capoeiru. Dobrobiti capoeire su: osjećaj prihvaćenosti i pripadanja, učenju tolerancije prema različitostima, unapređenje socijalnih vještina, samopoštovanje i samopouzdanje, fleksibilnost prema individualnim potrebama djece, nenatjecateljsko i suradničko okruženje, fizički razvoj, prilika za socijalizaciju i resocijalizaciju, otvorenost prema različitim kulturama te razvijanje muzikalnosti. Izazovi i mogućnosti unapređenja vođenja djece i mladih putem capoeire su uvažavanje i integriranje u rad individualnosti djece, razumijevanje stvarne djetetove razvojne potrebe, korištenje vlastite kreativnosti u radu, samonadziranje, edukacija, samorazvoj, odnosno ulaganje u profesionalni i osobni razvoj trenera.

Gljučne riječi: dobrobit capoeire, edukacija, intervencija, preporuke, treneri

UVOD

Usvremenoj se socijalnoj pedagogiji i pedagogiji slobodnog vremena borilačka vještina *capoeira* uspješno primjenjuje za odgoj i formiranje poželjnih individualnih i socijalnih obilježja djece i mladih. *Capoeiru* je moguće promatrati u edukacijskom diskursu iz više razloga. Primjerice, zbog njezinog elementa igre za koju je poznato da učitelji i stručnjaci pomažućih profesija (npr. pedagozi, psiholozi, socijalni pedagozi, socijalni radnici) naglašavaju kao jedan od najboljih medija za učenje (Whitebread i sur., 2009; Salzuni, Mazzechi i Capella, 2017). Osim toga, tijekom treniranja *capoeire* djeca i mladi uče opažanjem, odnosno socijalnim učenjem (Bandura, 1986) kada fleksibilno i odgovorno okruženje proizvodi viši smisao samoučinkovitosti, promiče blagostanje te nudi mogućnosti pozitivnog odgoja za svu djecu i mlade, a osobito one koji se nalaze u nekom od psihosocijalnih rizika⁹. Kako bi *capoeira* bila

9 Termin psihosocijalni rizik se u ovom radu neće podrobnije analizirati, a definira ga se kao sva bio-psiho-socijalna obilježja, unutar samog pojedinca ili u njegovom okruženju, koji mogu zaustaviti, narušiti ili ugroziti optimalni razvoj njegovih razvojnih potencijala.

prihvaćena u odgoju i obrazovanju kao jedna od alternativnih metoda rada s djecom i mladima, javlja se potreba za provedbom većeg broja istraživanja kako bi se u većoj mjeri ispitalo njezin učinak. Treneri imaju veliku odgovornost jer djeluju kao modeli djeci i mladima pri oblikovanju njihova mišljenja, ponašanja i vjerovanja (Capoeira, 2003), ali su istovremeno facilitatori kreiranja programa, pristupa i komunikacijskih strategija. U tom smislu je njihovo je mišljenje u fokusu ovog istraživanja. Slijedom navedenog, namjera ovog rada je kroz izjave trenera *capoeire* dobiti uvid u njihovu perspektivu učinaka treniranja *capoeire* na djecu i mlade kao i preporuke za budući trenerski rad. Na taj način se želi dati doprinos postojećim spoznajama o *capoeiri* u odnosu na djecu i mlade koji je treniraju.

Što je *capoeira*? *Capoeira* je brazilska borilačka vještina iz 16. stoljeća koja se može prakticirati bez obzira na dob, spol i psihofizičke sposobnosti, a u sebi sadrži elemente plesa, glazbe, borbe i igre (Capoeira, 2003). Osim igre, improvizacije i kreativnosti, neverbalna komunikacija ima značajnu ulogu u *capoeiri* jer se na nju oslanjaju igrači u *rodj¹⁰* kako bi pokušali pročitati govor tijela i predvidjeti kretanje drugog igrača. U svojoj filozofskoj praksi *capoeira* određuje i oblikuje građanina kroz svoje principe, vjerovanja i pravila (Carneiro, 1977; Soares Bonfim, 2013). Upravo uključujući i prihvaćajući ljude iz različitih klasa, kao i ljude posebnih potreba (Reis Filho i Schuller, 2010), *capoeira* je oblikovala svoju inkluzivnu etiku kojom je pro našla ulogu sudionika u procesu odgoja za građanstvo (Carneiro, 1977). Danas se sve više koristi u radu s djecom i mladima u psihosocijalnom riziku, što potvrđuju programi diljem svijeta (*Gigando pela paz¹¹*, *Capoeira for peace¹²*, *Binda capoeira¹³*, *The Capoeira Educational Youth Association¹⁴*), a njezin pozitivan utjecaj prepoznali su UNICEF i UNHCR¹⁵. Za ovaj rad zanimljivo je da se posebno ističe njezina dobrobit u jačanju samokontrole ponašanja, samopouzdanja i tolerancije (Burt i Butler, 2011). Danas su u znanstvenim disciplinama koje se bave odgojem (i preodgojem) djece i mladih poznati različiti pristupi djeci u psihosocijalnom riziku. Koller-Trbović, Nikolić i Dugandžić (2009) primjećuju kako postoji niz intervencija koje su usmjerene pružanju pomoći i podrške pojedincu i njegovoj obitelji u svladavanju životnih izazova i prepreka na optimalan način. Navedena pomoć i podrška se mogu odvijati u različitim socijalnim okruženjima. Kako bi se omogućio zdravi razvoj mlade osobe, važno je da se ona veže ili stvori odnos s važnim osobama iz njezinog okruženja, pri čemu postoje tri zaštitna procesa koja vode k tomu: pružanje mogućnosti za aktivno uključivanje u različite socijalne grupe, razvoj vještina koje omogućuju uključivanje i prepoznavanje i stvaranje prilika za korištenje tih vještina (Bašić, Ferić Šlehan, Kranželić Tavra, 2007). Pruža li treniranje *capoeire* priliku za takve procese? Žižak i Kobolt (2010) navode osnovne modele intervencije za djecu i mlade s problemima

10 Roda je krug u kojem se odvija igra između dva sudionika, a ostali čine podršku pjevajući, plješčući i svirajući.

11 <https://www.facebook.com/gingando.pelapazhaiti/?fref=ts>

12 <http://ponabana.com/capoeira-for-peace/?lang=en>

13 <http://capoeira4refugees.org/>

14 <https://ceyassociation.wordpress.com/>

15 <http://ponabana.com/capoeira-for-peace/?lang=en>

u ponašanju: medicinski model (koji se dijeli na klinički i terapijski podmodel) u kojem je fokus na emocijama i međuljudskim odnosima, a ponašanja se promatraju kao nusproizvod patološke neravnoteže; Bihevioralni model koji polazi od toga da se ponašanje uči, bilo da se radi o prihvaćenim ili neprihvaćenim oblicima ponašanja usvojenima temeljem prethodnih životnih učenja i iskustava; alternativni model (dijeli se na grupno-interaktivni, razvojni i sistemski) koji se javlja paralelno s bihevioralnim, kao alternativa medicinskom modelu; tri eklektička podmodela (psihosocijalni, psihoedukativni i multisistemski) koji sažimaju praktičnost svih teorija, identificiraju ključne elemente različitih teorija ili modela te stvaraju jedinstven pristup rješavanju problema. Autorice ovog rada su mišljenja da se kroz *capoeiru* prožimaju nekoliko navedenih modela. Medicinski se ogleda u uspostavljanju odnosa s trenerom, dok je grupno-interaktivni model izražen utoliko što grupa ima veliki značaj i čini cjelinu koju vodi iskusniji *capoeirist*, a grupa pruža modele ponašanja i podrške. Drugi, možda najbliži *capoeiri*, je psihoedukativni model. Naime, *capoeira* koristi različite metode i pristupe rada jer rad nije usmjeren samo fizičkom aspektu razvoja već i usvajanju pravila ponašanja, usvajanju vještina sviranja instrumenata i pjevanja, osvještavanju značenja neverbalne komunikacije. Pored toga, u treniranju/poučavanju *capoeire* mogu se uočiti područja i opći ciljevi socijalno-pedagoških intervencija prema Žižak i Kobolt (2010): (I) pedagoško područje (povećanje općih kompetencija): usvajanje vještina sviranja instrumenata, pjevanja, usvajanje stranog jezika, razvoj grube i fine motorike, (II) socijalno područje (razvoj sposobnosti za socijalnu integraciju i participaciju): usvajanje vještina komunikacije neverbalnim putem, razvija se multikulturalnost, postoje projekti u svijetu (npr. *Binda capoeira*) koji koriste *capoeiru* radi uključivanja osobe ili skupine ljudi koji su zbog određenog razloga u manjini ili predstavljaju rizičnu skupinu (npr. nacionalne manjine, ekonomski problemi, krizna područja), (III) korekcijsko područje (rješavanje problema i sukoba, zaštita i integracija) koje se u *capoeiri* također ističe, a posebno u novije vrijeme kada se *capoeira* koristi kao alat za promociju nenasilja i kao metoda za nenasilno rješavanje sukoba (jedan od primjera je projekt *Tribo moderna*), (IV) terapijsko područje (otklanjanje smetnji, osamostaljivanje, povećavanje kvalitete života) u *capoeiri* može biti vidljivo usred duljeg prakticiranja *capoeire*, čime se razvija samostalnost te mogućnost vođenja treninga. Dakle, *capoeira* je tradicionalno južnoamerička, multisenzorna i socijalna borilačka vještina koja promiče zdravi razvoj pojedinca, a može se sagledavati kao socijalno-pedagoška intervencija.

Silva (2006) ističe da *capoeira* pomaže u odgoju za građanina jer se usvajaju određena društvena pravila te prihvaćanju različitosti što pogoduje formiranju osobe kao društvenog bića, a slično tome Palhares (2007), predlaže koristiti *capoeiru* u socijalno-pedagoškom radu jer ona kroz pokret, umjetnost i glazbu može pogodovati stjecanju kulturnih i obrazovnih vrijednosti te promicanju socijalne inkluzije. Prakticiranje *capoeire* može poticati multikulturalne stavove u školi i na taj način suzbijati predrasude i unapređivati međuljudske odnose i razumijevanja sukoba (Iório i Darido, 2005). Isti autori također navode terapijsko djelovanje *capoeire* na način da njeno prakticiranje proizvodi hermeneutičke situacije za

iskustvenu interpretaciju (u svom dramaturškom i teatralnom smislu), za aktualizaciju mogućnosti bivanja koje su čovjeku svojstvene te nudi mogućnosti za ostvarenje potencijala osobnog rasta i razvoja. Slično tome Moura, Barboza i Antunes (2012) ističu sljedeće prednosti *capoeire*: psihomotorni, kognitivni i emocionalno-socijalni razvoj, razvoj fizičkih i izvedbenih sposobnosti, poboljšanje zdravlja, nadogradnja muzikalnosti, mentalnog stanja, kvalitete života i općeg blagostanja. Nadalje, *capoeira*, osim što razvija fizičku spremnost ili kondiciju, utječe na aerobni i mišićni sustav te stimulira hrabrost, samopouzdanje, samopoštovanje, suradnju i utječe na razvoj osobnosti (Campos, 2001). Green (2009) je primjetila da je kod žena došlo do povećanja samopoštovanja kao rezultat treniranja *capoeire*. Filozofija *capoeire* polazi od toga da osoba ne smije dopustiti da je nadvlada ljutnja i dovede do agresije (Soares Bonfim, 2013). Iskustvo borilačke vještine pomaže osobi uključenoj u psihoterapiju produktivnije upoznati svoje osjećaje (Weiser i sur., 1995), a borilačke vještine kao takve unapređuju samoregulaciju, samokontrolu, kontrolu tijela i disciplinu (Lakes, Hoyt, 2004) te smanjuju osjećaj depresije, anksioznosti i stresa (Daley, 2008). Prytherch i Kraft (2015) tvrde kako, iako *capoeiru* neki smatraju borbom, ona predstavlja neagresivan način komunikacije, suradnički dijalog i rješenje jer koristi inteligenciju umjesto agresije. Borilačke vještine poput *capoeire* vode do pozitivnih promjena u ponašanju agresivnih adolescenata (Twemlow, Sacco i Fonagy, 2008) te agresivnim adolescentima pružaju nenasilne pristupe odlučnosti, usmjerenosti cilju, prosocijalno vezivanje te pozitivan uzor (Burt i Butler, 2011). Prytherch i Kraft (2015) opisuju pozitivan utjecaj *capoeire* na djecu i mlade koji su imali probleme s ponašanjem i agresijom jer su kod djece iz obitelji u kojima su roditelji uhićeni, u zatvoru ili su ubijeni u ratu prakticiranjem *capoeire* unaprijeđeni zaigranost, emocionalna stabilnost, prijateljstvo, tolerancija i unutarnja snaga. Slično tome, Capoeira (2003) utvrđuje kako *capoeira* može predstaviti model koji će promovirati kulturnu osjetljivost na marginaliziranu mladež, samoučinkovitost kod mladih, suradnju te pozitivnu percepciju osobnih sposobnosti, dok Burt i Butler (2011) navode kako *capoeira* pruža interaktivno okruženje koje promovira disciplinu, poštivanje drugih te manju usmjerenost na vlastiti ego kod djece s problemima u ponašanju. Sudjelovanje u *capoeiri* zahtijeva visoku razinu interakcije i timskog rada (Prytherch i Kraft, 2015) čime se usvajaju i razvijaju socijalne vještine polaznika koji su detektirani kao pojedinci u psihosocijalnom riziku. Twemlow, Sacco i Fonagy (2008) navode kako treniranje borilačke vještine predstavlja iskustvo ispravljanja emocija (*corrective emocional experience*) kroz povezivanje s uzorom odrasle osobe (trenera) koja predstavlja snagu, sigurnost i predvidljivost. Prosocijalnim interakcijama među ljudima, pozitivnom ulogom modeliranja i naglaskom na različitost i kulturnu svijest moguće su pozitivne promjene ponašanja (Capoeira, 2003), što je moguć zaključak ovog sažetog pregleda istraživanja o utjecaju *capoeire*. Imajući u vidu navedene spoznaje, bilo je zanimljivo saznati uočavaju li treneri neke od navedenih efekata kod djece i mladih s kojima provode navedenu socijalno-pedagošku intervenciju koja se može provoditi u slobodnom vremenu djece i mladih.

Slijedom rečenog, svrha je ovog rada dati doprinos postojećim spoznajama o koristima koje *capoeira* može imati za djecu i mlade, odnosno o mogućnostima *capoeira* kao potencijalnom resursu osnaživanja djece i mladih. Također istraživanjem se želi potaknuti planiranje budućih istraživanja o primjeni *capoeira* u području pedagogije slobodnog vremena i socijalne pedagogije. Na aplikativnoj razini, uvidom u iskustva i mišljenja trenera *capoeira*, se želi usmjeriti kvalitetu kroz preporuke budućim trenerima. U tom smislu, uži cilj rada je kroz izjave trenera *capoeira* dobiti uvid u njihovu perspektivu o tome kako djeca i mladi prihvaćaju *capoeiru*, kakav učinak ona ima na razvoj djece i mladih te koje preporuke imaju za pristup budućem radu. U skladu s ciljem, postavljaju se ova istraživačka pitanja:

- Kako treneri opisuju da se djeca i mladi upisuju i prihvaćaju treninge *capoeira*?
- Kako treneri opisuju zašto je dobro da djeca i mladi treniraju *capoeiru*?
- S kojim se problemima i izazovima treneri susreću tijekom vođenja treninga?
- Koje su mogućnosti unapređenja vođenja djece i mladih putem *capoeira*?

METODOLOGIJA

Za realizaciju cilja istraživanja i odgovora na istraživačka pitanja odabrana je kvalitativna metodologija istraživanja koja omogućuje razumijevanje socijalnog konteksta koji je manipuliran/upravljan značajima koji mu sudionici tog konteksta pridaju te nastoje zadržati individualnost (Milas, 2005; Mejovšek, 2008). Ova metoda odabrana je jer omogućava fokus na interpretacijama i perspektivama sudionika istraživanja kao i na mali broj slučajeva s ciljem generiranja koncepata koje su u samim podacima (Ajduković, Kregar Orešković i Sladović Franz, 2008). Imalo se pri tome u vidu da kod kvalitativnih istraživanja istraživač ima dvostruku ulogu: ulogu mjernog instrumenta i ulogu interpretatora dobivenih rezultata, odnosno dvojaku ulogu u obradi socijalnih reprezentacija (Rapuš Pavel i Kobolt, 2008).

UZORAK SUDIONIKA

Uzorak sudionika namjeran je i prigodan. Sudjelovalo je devet trenera *capoeira* koji rade s djecom i mladima na području Republike Hrvatske, prilikom čega njih pet djeluje na području Zagreba, a četvero rade u Rijeci. U Hrvatskoj *capoeira* još nije toliko poznata pa je postojalo ograničenje kod samog pronalaska ispitanika. Četvero su ženskog spola, a raspon godina je od 22 do 33. Ispitanici se *capoeirom* bave između 4 i 13 godina, a u ulozi trenera *capoeira* rade u rasponu od jedne godine do 13 godina. Iskustvo rada s djecom koja su u nekom psihosocijalnom riziku u rasponu je od pola godine do pet i više godina. Ispitanici posjeduju raznolike razine i vrste temeljnog obrazovanja: socijalni pedagog, student psihologije, sveučilišni prvostupnik arhitekture i urbanizma, apsolvant na etnologiji i kulturalnoj antropologiji i ukrajinskom, student matematike, magistra primarnog obrazovanja, električar za računalstvo, elektrotehničar, završena talijanska gimnazija. Valja napomenuti kako su svi sudionici bili treneri unutar projekta *Tribo moderna*, no ovaj rad nije usmjeren na sustavnu evaluaciju tog projekta. Koristile smo odgovore trenera *capoeira* s djecom isključivo radi odgovora na istraživačka pitanja.

NAČIN PRIKUPLJANJA PODATAKA

Polustrukturirane dubinske intervjuje je provela jedna od autorica rada, koja i sama trenira *capoeiru* tri godine, osobno sa svim ispitanicima, licem-u-lice. Pri tome je dio ispitanika upoznala prilikom provođenja intervjuja dok je dio njih poznavala nekoliko godina. Od ukupnih devet intervjuja, njih šest provedeni su u zasebnim prostorijama (učionici i stanu) dok su tri intervjuja provedena na javnom prostoru (parku i sportskoj dvorani u kojoj se odvijao trening). Intervju se snimao pomoću diktafona, a bilješke se nisu vodile tijekom intervjuiranja. Vrijeme trajanja intervjuja je od četiri i pol minute do dvanaest i pol minuta. Nakon što su intervjui provedeni i transkribirani, svaki ispitanik dobio je transkript radi provjere autentičnosti prijepisa razgovora i autorizacije. Pitanja smo organizirale tako da slijede i produbljuju istraživačka pitanja rada i zadovoljavaju princip psihološke strategije postavljanja pitanja koji podrazumijeva *da interes ispitanika postupno raste, da se bez teškoća pređe s lakših na teža pitanja, da se izbjegne blokada ispitanika iznenađujućim ili prerano postavljenim pitanjem, da se ponudi objašnjenje prije postavljanja pitanja koja bi mogla zbuniti sudionika te da se izbjegne nagli prijelaz sa skupine pitanja o jednom problemu na skupinu o drugom* (Mejovšek, 2008: 49-50). Pitanja za polustrukturirani intervju: Prema kojim se kriterijima i procedurama djeca i mladi uključuju u treninge *capoeire*? Kako različita djeca i mladi prihvaćaju treninge *capoeire*? Koji su potencijali za unapređivanje života djece i mladih *capoeirom*? Što djeca i mladi dobivaju treniranjem *capoeire* temeljem Vašeg promatranja djece i mladih i povratnih informacija osoba iz djetetove zajednice (Koje su promjene u odnosu na sebe? Koje su promjene u odnosu na druge?)? S kojim se problemima susrećete u radu s djecom i mladima? Koje su Vaše preporuke za daljnji rad?

ETIČKI ASPEKTI ISTRAŽIVANJA (prema Hill, 2005)

Sve sudionike istraživanja informiralo se o svrsi istraživanja i usmeno ih se zamolilo za suglasnost za sudjelovanje. Svima je ponuđena mogućnost odbijanja sudjelovanja ili odustajanja u istraživanju u bilo kojoj fazi što se nije dogodilo. Nositelj istraživanja je jedna od autorica rada kao i primarna korisnica i vlasnica dobivenih informacija/podataka i zaključaka. Snimke i transkripti bit će čuvani najdulje 48 mjeseci računajući od dana održavanja intervjuja kod jedne od autorica rada nakon čega će biti izbrisani. Ukoliko za to izraze interes, sudionicima će rezultati istraživanja biti predstavljeni na njima primjeren i prihvatljiv način. Tijekom prikupljanja, obrade i predstavljanja svih podataka, neovisno o izvoru, poštivala su se načela zaštite privatnosti i povjerljivosti podataka. Sva osobna imena i prezimena, svih osoba spomenutih u istraživanju, kao i imena mjesta i pojedinih institucija su šifrirana. Dobrobit sudionika štiti se i na način da je istraživanje provedeno od istraživačica koja imaju kompetencije pomažućih profesija/socijalne pedagogije i pedagogije (npr. vođenje intervjuja, stvaranje ugodne interakcije, vođenje računa o načinu komunikacije sa sudionicima i njihovim potrebama).

OBRADA INFORMACIJA

Dobiveni su podatci obrađeni pomoću tematske analize podataka. Jedinice teksta prvo su se analizirale radi ekstrahiranja ključnih riječi, a na temelju ključnih riječi određivale su se dimenzije. Definiranim dimenzijama odredile su se kategorije sažimanjem kojih su imenovana tematska područja. Takvom analizom dobiveni su kodovi prvog (ključne riječi), drugog (dimenzije), trećeg (kategorije) i četvrtog (područje) reda. Obrada transkripata u potpunosti je provedena prema Koller –Trbović i Žižak (2008). Kod tematske analize najčešće su zastupljene dvije razine, latentna i semantička. Latentne analize obuhvaćaju dublja značenja vezana uz interpretaciju sudionika i istraživača, dok se u semantičkoj kategorizira prema površinskom značenju izričaja sudionika (Žižak, Koller-Trbović, Jeđud Borić, Maurović, Miroslavljević i Ratkajec Gašević 2012). U ovom radu napravljena je semantička analiza podataka koji su potom raspravljani u kontekstu aplikativne svrhe istraživanja.

Analizu sadržaja transkripata zajedno su radile dvije autorice istovremeno, a u trenutku provođenja istraživanja autorice su bile u odnosu mentorica-diplomantica. Temeljno obrazovanje prve autorice je socijalni pedagog s višegodišnjim iskustvom rada s djecom u psihosocijalnom riziku i izradom više od stotinu studija slučaja u opservaciji djece i mladih u psihosocijalnom riziku, ali bez iskustva *capoeire*. Druga autorica, koja je radila na analizi teksta, je apsolvantica diplomskog studija pedagogije koja je svoje pedagoško iskustvo stekla tijekom studija, volontiranjem u različitim projektima te trogodišnjim bavljenjem *capoeirom*. U provođenju tematske analize nakon promišljanja i rasprava, suglasno su konkonzusom utvrđene i definirane sve dimenzije, kategorije i teme.

REZULTATI

Induktivnom tematskom analizom identificirano je pet tema: ***Kriteriji i procedure kojima se mladi upisuju u capoeiru; Pozitivno prihvaćanje treninga capoeire temeljem uvažavanja posebnih potreba djece; Osobne i socijalne dobiti i potencijali uslijed uključenosti u capoeiru; Aktualni problemi u vođenju capoeire; Preporuke.*** Radi lakšeg praćenja teksta teme su pisane ***masno i kurzivom***, kategorija ***masno***, a pripadajuće dimenzije ***kurzivom***. Citati iz transkripata su istaknuti „navodnicima“.

1. tema: Kriteriji i procedure kojima se mladi upisuju u capoeiru

Tema ***Kriteriji i procedure kojima se mladi upisuju u capoeiru*** govori o načinima na koji su djeca uključivana u treniranje. Treneri su naveli kako je jedan od kriterija uključivanja ***psihosocijalni rizik*** što je dijelom ***kriterij projekta*** jer je projektom ***Tribo moderna*** predviđeno da se uključuju djeca u psihosocijalnom riziku prema detekciji stručnih suradnika škole („Dakle, prema kriterijima, znači, kod nas u projekt ***Tribo moderna*** djecu uključuju stručni suradnici u školama“; „...imamo djecu koja eto, imaju ne znam, nekih poteškoća možda u socijalizaciji ili imaju nedostatak samopouzdanje ili se ne znaju nametnut ili se pak previše nameću, ili imaju nekakvu situaci-

ju doma pa su skloni agresivnom ponašanju. Takve individue izabire pedagog i škola i onda ih oni uključuju u taj program...“). **Samoinicijativno uključivanje** se javlja kod dijela djece koja se na opći poziv svoj djeci putem školskih oglasnih ploča *samoinicijativno javljaju trenerima* radi prevencije stigmatizacije projekta, „Zato što im je to zabavno ili zanimljivo“ ili „Zato što su čuli da je nekome bilo krasno na *capoeiri* pa bi i oni to“. Od ostalog spomenutog tu je još i *dobni kriterij* jer je dobni minimum bio „Pet godina starosti djeteta da bi se moglo uključiti u redovite treninge“.

2. tema: Pozitivno prihvaćanje treninga capoeire temeljem uvažavanja posebnih potreba djece

Analizom tematske cjeline **pozitivno prihvaćanje treninga capoeire temeljem uvažavanja posebnih potreba djece** vidljivo je da treneri kod djece temeljno uočavaju **zadovoljstvo capoeirom** koje se najviše opisuje kao *općenito zadovoljstvo capoeirom* („... većinom dobro, tj. svi prihvate dobro dio što su uključeni.“; „Prihvaćaju jako dobro zato što je njima to sve novo, uči ih se jako puno stvari primjeniti kroz pokret“). Druga kategorija koja se prožima kroz ovu temu je **individualne razlike u motivaciji i potrebama** kod svakog polaznika zasebno. Treneri zapažaju *različitosti s obzirom na sportske predispozicije* različite kod svakog budući da su djeca različitih sposobnosti („Neki od njih koji su sportski tipovi, oni jako dobro prihvaćaju“; „Ovisno o razlikama. Ako se radi o različitim klincima, ako se radi o nekim fizičkim razlikama onda se treba prilagoditi trening njihovim mogućnostima. Ako se radi o psihološkim razlikama i potrebama onda treba cijeli pristup prilagoditi njima, od samog obraćanja, do vježbi koje se rade“. Vezano uz to nije čudno što treneri uočavaju kako *motivacija kod djece jako varira* („Pa prvo su oduševljeni, sve divno, sve krasno, sve atraktivno“). Iz toga slijedi usko povezano da se pozitivno prihvaćanje ove bori-lacke vještine bazira na tome da se vođenje treninga radi *prema individualnim potrebama i razlikama* kojima se sudionici razlikuju („Pozitivno reagiraju, to bi evo bilo nekako najtočnije što bi mogao reći jer stvar je u tome da svako dijete treba nešto drugo“). Specifično o svom radu kojim zadovoljavaju specifičnu individualnost kod djece i mladih u psihosocijalnom riziku, treneri **primjenjuju neke metode za djecu s problemima u ponašanju** koja se prepoznaju u opisivanju *pozitivnih potkrepljenja kao dobre metode rada* („Pogotovo, ne znam, ako pričamo o toj skupini djece koja su u nekakvom riziku, ajmo to tako nazvat, onda ne znam, ovima je super što dobiju neku pohvalu, što netko prepoznaje njihov trud. Njima je potrebna samo ta neka pažnja koju dobiju od trenera, koju dobiju od grupe tako da svako dijete traži nešto posebno na treninzima“). Ovdje se dodatno također naglašava korisnost *individualiziranih i/ili individualnih treninga kao metode* za pojedinu djecu i mlade kojima je to potrebno („Najbolje reagiraju na individualne treninge“; „Djeca koja ne vole sport više vole glazbu, pa se orjentiramo na sviranje ili pjevanje“).

3. tema: *Osobne i socijalne dobiti i potencijali uslijed uključenosti u capoeiru*

Analizom *osobne i socijalne dobiti i potencijala uslijed uključenosti u capoeiru* formirano je četiri temeljne kategorije: **osobno orijentirana dobit za korisnika, društveno orijentirana dobit za korisnika, inkluzivno i suradničko odgojno okruženje te fizički, glazbeni i socijalno-kulturni razvoj. Osobno orijentiranu dobit za korisnika** treneri prepoznaju u boljem *osjećaju samopoštovanja i samopouzdanja* kod djece i mladih jer kod njih uočavaju doživljaj djeteta opisan kao „...da ja sebe stvarno cijenim kao čovjeka i da, to što ja jesam i moji talenti i moje sposobnosti su i krasni i bitni i potrebni, i super da ih ja imam, da je to ono nešto moje posebno“ ili „Ja bih rekla da dobivaju samopouzdanje“. Dobit treniranjem *capoeire* na razini djeteta uočavaju i kroz *osjećaj prihvaćenosti i pripadanja* kojeg razvijaju kao antipod negativnim iskustvima deficitarnih kvalitetnih veza u obitelji ili vršnjačkim skupinama, primjerice u školi pa u tom smislu navode da sva djeca i mladi „Dobivaju taj osjećaj pripadnosti, znači, pripadaju grupi u kojoj su prihvaćeni bez obzira na to kakvi su, kako rade“ ili kao oblik prevencije socijalnog isključivanja uslijed njihove različitosti „Onda ih uključi kao nekakav vid podrške i uključivanja jer nisu u ništa uključeni“, a sve to putem razvijanja i stvaranja „Nekakvog svog identiteta unutar grupe i nekakvog svog individualnog identiteta u toj grupi.“. Osjećaj prihvaćenosti je usko povezan s učenjem samoprihvatanja sebe, ali i drugih u njihovoj posebnosti o čemu će biti riječi u sljedećoj kategoriji. Kao dodatna dimenzija se ovdje na razini osobne dobiti izdvaja i *uspostavljanje bolje samokontrole i pažnje* („...poštivanje da dijete nekako usvoji način na koji se treba postaviti prema pravilima, da ih treba poštivati“; „...sjećam se imali smo nekoliko ADHD-ovaca koji ono doslovno, nisu mogli slušati deset sekundi uputu, a kroz par treninga smo uspjeli dobiti izvrsne rezultate“). **Društveno orijentirana dobit i potencijali za korisnika** je prema trenerima iz ovog istraživanja očita u *učenju tolerancije prema različitostima* budući da uočavaju kako „To što je sad možda iritantno drugima, ha Bože moj, ali ona je eto takva i zašto bi ja njoj rekao nemoj biti takva, šta onda s tim dobiva? Ubijamo ono u čemu je ona dobra“. Također, svi ispitanici se slažu u tome da se treniranjem *capoeire* kod djece i mladih razvijaju i *unapređuju socijalne vještine* („Ako netko ima manje prijatelja ili nije jako otvorena osoba, puno radimo na treninzima tako da se otvori s drugima, radi u paru s drugima, da sudjeluje u igrama. Ako je netko sramežljiv, povučen onda se radi na tome da se otvori, da pokaže inicijativu, da odvodi određene vježbe, da vodi zagrijavanje“). **Inkluzivno i suradničko odgojno okruženje** je donekle povezan s prethodnim viđenjima dobiti za djecu, no specifičan je u tome što treneri dodatno uočavaju tijekom treniranja *capoeire* *nenatjecateljsko i suradničko okruženje* („Dosta je bitno što nema tog natjecateljskog karaktera tako da često, recimo i kad se djeca i roditelji osvrću, ono što najviše ističu da im se sviđa da su djeca, da je sve pozitivno, bez tog nekog natjecanja.“; „Članovi zapravo znaju da su svi ok, i da ne postoji onaj dio “aha, on je najbolji, a on ništ’ ne zna.“), *fleksibilnost prema trenutnim potrebama* djece („Negdje puno više sportski, a negdje su više kroz kreativnost, razgovore.“; „Imamo neke generalne načine i ideje gdje bilježimo šta želimo postići sa grupom, ali zapra-

vo kreiramo za svako dijete posebno.“), *priliku za socijalizaciju i resocijalizaciju* („Da imaš neke, nazovimo to tako, rituale, ceremonije, neke načine ponašanja koji se trebaju pojaviti.“; Simulacija vanjskoga svijeta, ali opet u nekoj malo sigurnijoj sredini“; „Ako je dijete bilo problematično *capoeira* će ga sigurno vratiti, onako, na zemlju što se kaže“) te *otvorenost prema različitim kulturama* („Šire te svoje male granice svog kvarta, svoje male mikro okoline na nešto šire“). Nastavno na osobni i kulturološki rast se uočava **fizički, glazbeni i socijalno-kulturni razvoj** koji je evidentan kroz *glazbeni razvoj* i *fizički razvoj* te otvaranje djeteta i mlade osobe manje poznatim kulturama kao što je južnoamerička kultura, uključujući i jezik, iz koje potječe *capoeira* („Kroz sve to pokušavamo djeci približiti malo vanjskog svijeta. To je da dobiju neku širu sliku o tome što se sve može raditi u životu, što sve postoji, da proširimo njihove vidike; „Naučit će puno toga, puno stvari pošto *capoeira* potječe iz Brazila i korijenom je iz Afrike, naučit će puno o tim drugim kulturama, kako je tada bilo“).

4. tema: **Aktualni problemi u vođenju capoeire**

Analiza tematske cjeline **aktualnih problema u vođenju capoeire** pokazala je dva osnovna problema, a to su **eksternalizirani problemi u ponašanju kod djece** te **problemi motivacije djece i odraslih partnera**. Kod **eksternaliziranih problema u ponašanju** treneri primarno uočavaju kod djece *manjak samokontrole i impulzivnost* („... iznenađujućim reakcijama na koje ne možeš računati“; „Nekontrolirane emocije“), *antisocijalnost i kršenje pravila* („najgore je kad još dodatno izaziva.“; „Ne prihvaća dogovorena pravila“; „Laganje“) što su sve karakteristike djece u psihosocijalnom riziku. Uz navedeno, ovdje se, premda u manjoj mjeri, treneri prisjećaju nekih ponašanja djece koja se mogu svrstati u skupinu internaliziranih problema kao što je „Rigidno prihvaća pravila“ ili „Žali se stalno: boli me noga, boli me glava, uho, peta, gluposti, al stvarno gluposti, jer znam da su gluposti.“. U kontekstu **problema motivacije djece i odraslih partnera** uočavamo da treneri razlikuju *komunikacijske i organizacijske probleme s djecom* („Oni koji su kraće na treninzima trebaju da duže shvate, a oni koji su duže, njima je to dosadno i onda treba nekako koncipirat trening da im bude objema teško, lagano“), *probleme motivacije djece i mladih* („Svaki puta ih se treba nagovarati, dodatno motivirati, pronalaziti različite načine kako im pristupiti i kako ih dobiti da sudjeluju i na treninzima i na samom projektu“), te *probleme motivacije odraslih partnera* („Ja sam im i mailove slao i pričao s ravnateljima i sve. I zašto je to bitno za djecu i šta dobivaju s tim itd. i onda su rekli, da pričat ćemo s odgajateljima i onda nam se opet dešava isti problem“).

5. tema: **Preporuke**

Analizom posljednje tematske cjeline **preporuke** kojima se pokušava realizirati i aplikativna svrha istraživanja izdvajaju se dvije ključne kategorije. Prva kategorija **pratiti i integrirati u rad individualnost i potrebe dječese** na neki način prožima i u prethodnim temama jer i ovdje treneri imaju potrebu isticati *uvažavanje individualnosti djeteta*(„...Nego pristupiti svakom problemu individualno i pronaći svako

rješenje za pojedini problem i razmišljati o svakom djetetu jer generalizirati neko polje ili nešto sve skupa neće biti dobro“) te na *razumijevanju stvarne djetetove razvojne potrebe* („*Treba nastojat prvo shvatiti djecu, i tek onda očekivati da oni tebe shvate i da oni žele od tebe učiti*“). Zanimljiva je druga kategorija ove teme jer se u njoj treneri vrlo samokritično osvrću na vlastito **ulaganje u profesionalni i osobni razvoj trenera**. Pri tome suizvedene dvije dimenzije kao konkretne preporuke za unapređivanje vlastitog trenerskog rada, a to su *financiranje i provedba supervizije* („Recimo, ovdje imamo, nismo to imali od kad smo krenuli, ali kako smo kroz vrijeme uspjeli izgurati neka financiranja, onda sad treneri idu na superviziju i imaju edukacije“), nužnost dalje *edukacije i samorazvoja* („Nastave educirati u poljima koja bi im mogla pomoći u tom smjeru i uvijek“; „... ali bitno je ovo da se nastave educirati, što god im može pomoći da se usavrše u tome i da budu bolji.“) te korištenje *vlastite kreativnosti u radu* („Nikada ne zanemarivati tu igru s njima jer je to ono što ih najviše privlači, znači konstantno igranje“; „Pa zapravo, što više glazbe s njima, to sam primjetio da ih jako opušta i veseli itd“).

RASPRAVA I ZAKLJUČAK

Prvo istraživačko pitanje odnosilo se na to kako treneri opisuju da se djeca i mladi upisuju i prihvaćaju treninge *capoeire*. Treneri su naveli tri kriterija temeljem kojeg se djeca i mladi uključuju u *capoeiru*. Prvi kriterij je onaj koji je propisan projektom *Tribo moderna* u koji su uključeni svi ispitanici, a odnosi se na to da stručni suradnici škole odabiru onu djecu koja će se uključiti u projekt, a posljednja dva kriterija odnose se na dobnu granicu i samoinicijativno uključivanje. U odnosu na kriterije i procedure kojima se djeca i mladi upisuju u treniranje *capoeire* jasno je da su to, slijedom prirode programa unutar kojih su odabirani treneri za istraživanje, dijelom djeca kod kojih je prethodno bio detektiran neki psihosocijalni rizik. To su djeca koja su neprihvaćena od vršnjaka ili su u rizičnim skupinama vršnjaka, djeca i mladi neprihvatljivog ponašanja, narušene kvalitete odnosa i/ili kvantitete obiteljske strukture, vrlo niskog obiteljskog socio-ekonomskog statusa ili su to djeca i mladi koja su povučena, izolirana, neprihvaćena od vršnjaka, odnosno, djeca i mladi koja su uključena u neke rizične skupine vršnjaka. To što se dio djece samoinicijativno uključivalo u treninge pozitivna je okolnost u prevladavanju potencijalno stigmatiziranja za djecu koja dolaze u program iz razloga psihosocijalnog rizika jer je poznato da su inkluzivna okruženja u kojima se intervencija provodi za djecu u riziku najbolja okruženja za postizanje očekivane pozitivne promjene kod djeteta u riziku (Ginsberg i Wlodkowski, 2009). Vezano uz prihvaćanje treninga *capoeire*, može se reći da prema viđenju trenera, djeca i mladi generalno dobro prihvaćaju treninge *capoeire* zahvaljujući uvažavanju njihove individualnosti i posebnih potreba, s time da tokom vremena dolazi do problema razine motivacije, odnosno, postoje razlike u motivaciji za koju ispitanici navode kako u početku bude izrazito visoka, a s vremenom i obvezama kod neke djece znatno pada. Problem motivacije s kojim se susreću pedagozi na svim razinama, a osobito u odgoju (i/ili preodgoju) djece i mladih u psihosocijalnom riziku je poznat (Žižak i sur., 2012) jer su djeca u suvreme-

nom društvu nervoznija, nesretnija i nezainteresiranija za sadržaje koji im se nude izvana. Također, uočena je i razlika prihvaćanja treninga sukladno fizičkoj predispoziciji. No, kod neke djece koja su fizički slabija, pokazalo se da bolje prihvaćaju druge segmente *capoeira* kao što su sviranje i/ili pjevanje zato ispitanici navode potrebu individualizacije treninga što je poznato u socijalno-pedagoškom radu. Tako će ona djeca koja imaju probleme u ponašanju dobro reagirati ukoliko se primjenjuju metode sukladno njihovim potrebama, a pozitivno potkrepljenje pokazalo učinkovitim ukoliko se pravilno primjenjuje.

Na pitanje kako treneri opisuju zašto je dobro da djeca i mladi treniraju *capoeiru*, vidljivo je kako su dobiti uključivanja u *capoeiru* podijeljene na dva temeljna područja, one dobiti koje se uočavaju u osobnom razvoju te one koje su vidljive u odnosima s drugima, društveno orijentirane. Kod osobnog razvoja posebno se ističu samopouzdanje i samopoštovanje, a to su jedne od dobrobiti koje spominju mnogi autori navedeni u poglavljima prije. Na primjer, Campos (2001) piše kako *capoeira* razvija samopoštovanje i samopouzdanje te stimulira hrabrost. Lakes i Hoyt (2004) ističu da *capoeira* razvija samopoštovanje, samopouzdanje te samokontrolu. Društveno orijentirane dobrobiti naglašavaju kako *capoeirom* djeca i mladi stječu toleranciju, pronalaze pozitivno u marginalnim osobinama te im se pokušava prilagoditi pristup sukladno individualnim potrebama. Kada trener kao model djeci i mladima pokazuje strpljivost i toleranciju prema posebnostima pojedinih članova u skupini koja trenira i koja je vrlo heterogena, tada će djeca biti izložena učenju tolerancije prema različitostima i vjerojatno sama implementirati stavove prihvaćanja i toleriranja nekih obilježja koja bi im inače bila iritirajuća ili strana. Ono što su naglasili i neki već ranije spomenuti autori, jedna od značajnih dobrobiti je unapređenje socijalnih vještina iznimno bitno s obzirom da je nedostatak socijalnih vještina specifičan za djecu u psihosocijalnom riziku. Dobiveni rezultati pokazuju kako djeca nauče slijediti pravila, djeca koja su povučena budu manje sramežljiva te razvijaju poštovanje prema vršnjacima i odraslima. Konzak i Boudreau (1984) pišu kako *capoeirom* djeca i mladi uče o poštivanju drugih, a Boneco (2002) tvrdi kako *capoeira* pruža interaktivno okruženje koje promovira disciplinu te poštivanje drugih. Osim toga, Prytherch i Kraft (2015) navode kako se *capoeirom* stječu nova prijateljstva i jačaju postojeća jer je *capoeira* visoko interaktivna i suradnička aktivnost, djeca nauče poštivati sebe i druge, obraniti se na društveno prihvatljiv i neagresivan način. Sukladno navedenom, možemo primjetiti kako su dobivene informacije provedenog istraživanja vezano za dobrobiti u skladu sa onim koje spominju strani autori u svojim radovima. Ono što treneri naglašavaju i odnosi se na dobrobiti jest inkluzivno i suradničko odgojno okruženje, mogućnost individualizacije s obzirom na potrebe djeteta te osjećaj prihvaćenosti i pripadanja koji je u mlađoj dobi izrazito bitan. Nadalje, ono što *capoeiru* odvaja od ostalih borilačkih vještina, a istovremeno kod djece i mladih utječe na socijalni razvoj je nenatjecateljsko i suradničko okruženje koje navode ispitanici. Fizički, glazbeni i socijalno-kulturni razvoj, pokazuje još neke od potencijala *capoeire*, a to su svakako fizički razvoj s obzirom da se *capoeira* određuje kao brazilska borilačka vještina koja razvija opće fizičke sposobnosti i time djeluje u zdravstvenoj preven-

čiji kod djece. Reis Filho i Schuller (2010) navode kako čak i kod djece s teškoćama dolazi do napretka u motornim vještinama. Ono što je spomenuto u dobrotima su socijalizacija i resocijalizacija koje su sukladno prethodnim spoznajama (Carneiro, 1977; Capoeira, 2003; Reis Filho i Schuller, 2010; But i Butler, 2011). Slično je i s uočenom otvorenosti prema različitim kulturama kao još jednog od potencijala *capoeira*, a povezuje se i sa socijalnim vještinama (Iório i Darido, 2005). Glazbeni razvoj djeteta je jednako vrijedan jer se mladi susreću s novim instrumentima i slušaju i pjevaju pjesme. Također, uče portugalski jezik. Hallam (2006) govori o snazi glazbe na grupu koja može olakšati komunikaciju, podržava razvoj grupnog identiteta te dijeljenje emocija što *capoeira* daje još jednu prednost za rad s djecom i mladima u psihosocijalnom riziku.

U kontekstu pitanja s kojim se problemima i izazovima treneri susreću tijekom vođenja treninga problema motivacije djece i mladih je moguće povezan s problematikom nedobrovoljnih klijenata (Ratkajec Gašević, 2012), odnosno djece i mladih koji su u program uključeni slijedom preporuke stručnih suradnika. U tom smislu je korisno poslužiti se, što je u suvremenoj socijalno-pedagoškoj praksi uobičajeno, načelom participacije korisnika u planiranju i realizaciji intervencija (Koller-Trbović, 2012). Naime, ukoliko dijete ili mlada osoba suradnički sudjeluje u procjeni i planiranju programa pojedinog treninga *capoeira*, tada je veća vjerojatnost njene intrinzične motiviranosti i većeg stupnja prihvaćanja programa. Kako su sami treneri izjavljivali, a što je opisano, oni i sami uviđaju da je najbolji pristup u motiviranju djece za prihvaćanjem treninga bio onaj kada su uvažavali njihove individualne potrebe. Treneri više uočavaju eksternalizirane probleme u ponašanju djece u vidu djetetovog manjka samokontrole/impulzivnost te antisocijalnost i kršenje pravila od strane djece što ne čudi jer su to obilježja ponašanja koja svojom pojavnošću krše disciplinu, ometaju druge i predstavljaju socijalni problem više nego primjerice emocionalni ili internalizirani problemi. Podsjetimo, radi se o djeci kod kojih su većim dijelom uočeni psihosocijalni rizici pa je spoznaja da su takva ponašanja prisutna, zapravo očekivana.

Posljednje pitanje odnosilo se na izazove i mogućnosti unapređenja u vođenju djece i mladih *capoeira*. Rezultati pokazuju kako je potrebno uvažavati individualnost djece, razumjeti stvarne djetetove razvojne potrebe, pratiti i integrirati u rad individualnost i potrebe djece te koristiti vlastitu kreativnost u radu. Dio preporuka odnosi se na potrebe supervizije, edukacije i samorazvoja te ulaganja u profesionalni i osobni razvoj trenera. Rezultati potvrđuju prethodne spoznaje. Iz gore navedenog, vidljivo je kako treneri upućuju na potrebu individualizacije pristupa radu, a uz to se usko nadovezuje i preporuka razumijevanja stvarne djetetove potrebe. Naime, danas se potreba individualiziranog pristupa sve više naglašava i u školskom kurikulumu, a posebno kada se radi o djeci s posebnim potrebama (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama (NN, 24/2015)). Jedan je dio preporuka iz ovog istraživanja usmjeren k djeci, a drugi se odnosi na trenere, njihov osobni i profesionalni razvoj, točnije, na potrebu supervizija, edukacije, samorazvoja te korištenja kreativnosti u radu. Ispitanici posebno ističu potrebu supervizija koje predstavljaju suradnički odnos između supervizora i drugog struč-

njaka, u ovom slučaju trenera *capoeira*. Supervizor bi trebao pružiti edukativnu podršku pomažući u učenju i razvoju te rukovodeću s odgovornošću za kvalitetu cijelog procesa (Hawkins i Shohet, 2007). Uz pomoć supervizija (Laklija i sur., 2011), treneri *capoeira* lakše bi se nosili sa emocijama koje se javljaju tijekom rada, problemima na koje nailaze, lakše prilagodili treninge individualnim potrebama što može pozitivno utjecati na podizanje kvalitete njihova rada. S obzirom da je *capoeira* relativno nova disciplina na prostorima Hrvatske, a posebno kada je shvaćamo u kontekstu metode rada s djecom i mladima u psihosocijalnom riziku, rezultati o potrebi edukacije i supervizije ne iznenađuju. Također, opći podaci o ispitanicima ukazuju kako ne dolaze svi treneri iz područja pedagoške struke što kod ispitanika dodatno ističe potrebu edukacije i supervizije. Korištenje vlastite kreativnosti posljednja je, ali ne manje važna preporuka, za daljni rad trenera. Kreativnost je poželjna vještina koja može pomoći pri održavanju motivacije i zainteresiranosti uključenih te prilagodbe rada individualnim potrebama djeteta.

Zaključno, da bi *capoeira* ostvarila u potpunosti preduvjete pomažućih procesa za zdravi razvoj djece i mladih treba osigurati neka važna načela o kojima je pisano u kontekstu pružanja psihosocijalne pomoći i skrbi (Ajduković i Laklija, 2014). Radi se o nužnosti da pristupi i preventivni programi koji se provode u fokus stave dijete i njegovu obitelj, da budu individualizirani (nije moguće da svima odgovara samo jedan pristup), da se dijete aktivno uključi u zajednicu (uzevši u obzir karakteristike zajednice) te da se usmjere na razvojno pozitivne ishode. Osim ovih preporuka za trenere *capoeira* u budućnosti, autorice se nadaju da je doprinos ovog rada u implikacijama, koje bi trebalo provjeriti budućim istraživanjima, da su dobiti *capoeira* za djecu i mlade: razvoj osjećaja prihvaćenosti i pripadanja, učenju tolerancije prema različitostima, unapređenje socijalnih vještina, razvoj samopoštovanja i samopouzdanja, fleksibilnost prema individualnim potrebama djece, nenatjecateljsko i suradničko okruženje, fizički razvoj, prilika za socijalizaciju i resocijalizaciju, otvorenost prema različitim kulturama i razvoj muzikalnosti. Također, implicira se da su izazovi za voditelje/trenere koje treba i dalje prevladavati u vođenju/treniranju: razumjeti stvarne djetetove razvojne potrebe, uvažavati individualnost djece, pratiti i integrirati u rad individualnost te planirati pad motivacije djece te odraslih suradnika. Valja također napomenuti kako postoje ograničenja spoznaja dobivenih istraživanjem. Naime, uzorak sudionika je malen za generalizaciju podataka stoga se za ubuduće predlaže veći uzorak ukoliko ga bude moguće osigurati obzirom na broj trenera *capoeira* u Hrvatskoj. Osim toga, preporuka je ispitati više perspektiva, točnije prikupiti informacije o učinku *capoeira* od same djece i drugih članova djetetove zajednice (npr. nastavnici, roditelji). Budući da je *capoeira* relativno nova disciplina na prostorima Hrvatske, koja tek treba doživjeti sustavnu znanstvenu verifikaciju kao socijalno-pedagoška metoda, ovaj rad valja razumjeti kao uvod u takva nastojanja. U tom se smislu za buduća istraživanja predlažu mix-method ili kombinirana kvalitativno-kvantitativna istraživanja. Praćenja dubinskog doživljaja sudionika, ali i praćenja efekata intervencija u odnosu na inicijalno i finalno stanje s usporedbom s kontrolnom grupom djece.

LITERATURA

1. Ajduković, M.; Kregar Orešković, K.; Sladović Franz, B. (2008) *Mogućnosti i izazovi kvalitativnog pristupa u istraživanju skrbi za djecu*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
2. Ajduković, M.; Laklija, M. (2014) Doživljaj poteškoća u radu voditelja mjera stručne pomoći roditeljima u nadležnosti centara za socijalnu skrb. *Kriminologija i socijalna integracija*, 22(1), str. 1-29.
3. Bandura, A. (1986) *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs. NJ: Prentice-Hall.
4. Bašić, J.; Ferić Šlehan, M.; Knanželić Tavra, V. (2007) *Zajednice koje brinu: model prevencije poremećaja u ponašanju*. Pula: Istarska županija.
5. Bonecco, M. (2002) *Foundations of capoeira*. URL www.capoeirabrasil.com (2006-05-14)
6. Burt, I.; Butler, S.K. (2011) *Capoeira as a Clinical Intervention: Addressing Adolescent Aggression With Brazilian Martial Arts*. *Journal of multicultural counseling and development*, 39, str.48-57. Eric baza podataka (2014-12-07)
7. Campos, H. (2001) *Capoeira na escola*. URL <http://www.repositorio.ufba.br:8080/ri/bitstream/ri/4984/1/capoeira%20na%20escola.pdf> (2016-05-13)
8. Capoeira, N. (2003) *The little Capoeira book*. Berkeley, GA: North Atlantic.
9. Carneiro, E. (1977) *Candomblé da Bahia*. Rio de Janeiro: Civilização Brasileira.
10. Daley, A. (2008) Exercise and Depression: A Review of Reviews. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*, 15(2), str.140-147.
11. Ginsberg, M.; Wlodkowski, R. (2009) *Diversity and Motivation: Culturally Responsive Teaching in College*, San Francisco, CA: John Wiley & Sons, Inc.
12. Green, A.B. (2009). *Empowerment through cultural practices women in capoeira*. URL http://etd.fcla.edu/UF/UFE0024587/green_a.pdf (2014-11-11)
13. Halam, S. (2006) *Music Psychology in education*. London: Institute of Education, University of London.
14. Hawkins, P.; Shohet, R. (2007) *Supervision in the Helping Professions*. 3.izd. Midenhead: Open University Press.
15. Hill, M. (2005) Ethical considerations in researching children's experiences. *Researching children's experiences*, str.61-86.
16. Iorio, L. S.; Darido, S. C. (2005) *Educação física na escola: implicações para prática pedagógica*. Rio de Janeiro: Guanabara Koogan.
17. Koller Trbović, N.; Žižak, A. (2012) Problemi u ponašanju djece i mladih i odgovori društva: višestruke perspektive. *Kriminologija i socijalna integracija*, 20(1), str.49-62.
18. Koller-Trbović, N.; Žižak, A. (2008) *Kvalitativni pristup u društvenim znanostima*. Zagreb: ERF.
19. Koller-Trbović, N. (2012) Sudjelovanje djece u procesu procjene potreba i planiranja intervencija: socijalnopedagoški pristup. U: *Vladović, S., ur. Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*. Zagreb.

20. Koller-Trbović, N.; Nikolić, B.; Dugandžić, V. (2009) Procjena čimbenika rizika kod djece i mladih u riziku ili s poremećajima u ponašanju u različitim intervencijskim sustavima: socio-ekološki model. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(2), str.37-54.
21. Koller-Trbović, N.; Žižak, A. (2008) *Iskustva s kvalitativnom metodologijom u projektu Socijalnopedagoška dijagnoza*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
22. Konzak, B.; Boudreau, F. (1984) Martial arts training and mental health: An exercise in self-help. *Canada's Mental Health*, 32, str. 2 – 8.
23. Lakes, D.K.; Hoyt, W.T. (2004) Promoting self-regulation through school-based martial arts training. *Applied Developmental Psychology*, 25, str. 283–302. URL <http://lakewaytkd.com/science%20direct.pdf> (2016-02-08)
24. Mejovšek, M. (2008) *Metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
25. Milas, G. (2005) *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
26. Mirosavljević, A.; Jeđud-Borić, I.; Koller-Trbović, N. (2016) Intervju s obitelji u kvalitativnom istraživanju. *Kriminologija i socijalna integracija*, 24(1), str.145-178.
27. Moura, D. L.; Barboza, L. B.; Antunes, M.M. (2012) Entrenando na roda: uma análise das dificuldades e facilidades da inserção da capoeira em escolas da Rochinha. *Revista Mackenzie de Educação Física e Esporte*, 11(1), str.71-81.
28. *Narodne novine* (2015). *Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama*. URL http://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_03_24_510.html (2016-06-25)
29. Palhares, R. L. (2007) Educação e cultura popular: inclusão social pela capoeira. U: *Licere, Belo Horizonte*, 10(3), str.1-15.
30. Prytherch, H.; Kraft, K. (2015) The psychosocial impact of capoeira for refugee children and youth. University of East London's Centre for Social Justice and Change. URL http://www.sportanddev.org/en/toolkit/latest_publications/?13737/1/The-psychosocial-impact-of-capoeira-for-refugee-children-and-youth (2015-10-19)
31. Rapuš Pavel, J.; Kobolt, A. (2008) *Iskustva s kvalitativnom analizom na području socijalnopedagoškog istraživanja*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
32. Ratkajec Gašević, G. (2012) *Spremnost na promjenu mladih s problemima u ponašanju. Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju. U: Vladović, S.ur. Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*. Zagreb.
33. Reis Filho, A.D.; Schuller, J.A.P. (2010) The capoeira as pedagogical tools to improve the motor coordination for people with special needs. *Pensar a Prática*, 13(2), str. 1-20.
34. Salzuni, S.; Mazzechi, C.; Capella, C. (2017) The Role of Play in Child Assessment and Intervention. *Frontiers in Psychology*, 8, str.1-8.

35. Silva, M. A. S. (2006) *Prática da capoeira como espaço de formação*. Maceió: Universidade Federal de Alagoas.
36. Soares Bonfim, G.C. (2013) A prática da capoeira na educação física e sua contribuição para a aplicação da lei 10.639 no ambiente escolar: a capoeira como meio de inclusão social e da cidadania. URL <http://congressos.cbce.org.br/index.php/conece/3conece/paper/viewFile/2379/975> (2014-12-06)
37. Twemlow, S.W.; Sacco, F.C.; Fonagy, P. (2008) Embodying the Mind: Movement as a Container for Destructive Aggression. *American journal of psychotherapy*, 62(1), str. 1-33.
38. Weiser, M.; Kutz, I.; Kutz, S.J.; Weiser, D. (1995) Psychotherapeutic Aspects of the Martial Arts. *American journal of psychotherapy* 49(1), 118-127.
39. Žižak, A.; Kobolt, A. (2010) *Teorijske osnove intervencije: socijalnopedagoška perspektiva*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
40. Whitebread, D.; Coltman, P.; Jameson, H.; Lander, R. (2009) Play, cognition and self regulation: What exactly are children learning when they learn through play? *Educational & Child Psychology*, 26(2), str. 40-52.
41. Žižak, A. i sur. (2012) *Udomiteljstvo djece iz dječje perspektive*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
42. Sport and development organization.
URL http://assets.sportanddev.org/downloads/business_plan_jn.pdf (2015-05-11)
43. Capoeira four refugees. URL <http://www.bidnacapoeira.org/about/capoeira-effect> (2014-10-05)
44. URL <http://kabula.org/2011/04/13/bidna-capoeira-project/> (2016-06-25)
45. URL <http://www.comunidadessegura.org.br/en/node/42091> (2016-06-25)
46. URL <http://vivario.org.br/en/gingando-pela-paz-haiti-celebrates-its-4-year-anniversary/> (2016-06-25)
47. Pona Bana. URL <http://ponabana.com/capoeira-for-peace/?lang=en> (2014-11-14)
48. Instituto do Patrimônio Histórico e Artístico Nacional. URL http://portal.iphan.gov.br/uploads/ckfinder/arquivos/certidao_roda_de_capoeira.pdf (2016-06-25)
49. Unesco. URL http://www.unesco.org/new/en/brasil/about-this-office/single-view/news/capoeira_becomes_intangible_cultural_heritage_of_humanity/#.VON7ADWLTIU (2016-06-25)
50. Brincadeira de angola. URL <http://www.brincadeiradeangola.com.br/en> (2016-06-25)
51. Centar za mladež Zaprešić. URL http://www.czmz.hr/novi_czmz/tribo-moderna/ (2016-06-25)

COACHES' PERSPECTIVES ABOUT THE EFFECTIVENESS OF CAPOEIRA AND ABOUT THE IMPROVEMENT OF PRACTICING CAPOEIRA AMONG CHILDREN IN CROATIA

Summary: *The objective of this study was to gain insight into how children and youth accept capoeira, to look at the effect that capoeira has on children's development and to see which recommendations the coaches have for their future work with capoeira. This qualitative research was based on interviews with nine capoeira coaches from Croatia and the data was processed by the thematic data analysis. Results showed that children and youth generally accepted capoeira well. One of the benefits of capoeira is a sense of acceptance and belonging. Also, through practicing capoeira children learn about tolerating diversity and about improving social skills, self-esteem and self-confidence. Furthermore, capoeira offers flexibility according to individual children's needs, it promotes a non-competitive and collaborative environment, encourages children to be physically active and provides an opportunity for socialization and re-socialization of children. It also helps children in developing openness to different cultures and in developing their musicality. Challenges and opportunities for the improvement of guiding young people through capoeira are shown in respecting the individuality of children, understanding the actual child's developmental needs and monitoring and integrating individuality and needs of children. Furthermore, coaches should be creative and they should also work on their self-development, that is, invest in their professional and personal development.*

Keywords: *benefits of capoeira, coaches, education, intervention, recommendations*